

Info

bulletin Winshem

HISTORISCHE VERENIGING WINSUM-OBERGUM

J.W. Overeem

VersMarkt VoordeelMarkt

Winkelcentrum Obergon 2 Winsum Telefoon 0595 - 526510

**Nieuwbouw
Verbouw
Restauratie
Renovatie
Onderhoud**

TEENINGA
TIMMER- EN AANNEMERSBEDRIJF

Provincialeweg 7, 9771 TA Sauwerd

Tel.: 050 - 3061257 - Fax 050 - 3061633

Mobiel 06-51293828

E-mail info@teeningabouw.nl

Fa. K.G. de Noord sinds 1890 uw vertrouwd adres voor
Huishoud, Electro en Speelgoed

Hoofdstraat Obergum 3 9951 AG Winsum Tel.: 0595 441459

Stoffel Winters
SCHOENEN

Hoofdstraat O. 7 Winsum
Tel.: 0595 - 441877

Juli 2008 dertiende jaargang nummer 1
Dit informatiebulletin is een periodieke uitgave van de
Historische Vereniging Winsum-Obergum.

In dit bulletin worden artikelen en berichten opgenomen met betrekking tot het werkterrein en de activiteiten van de vereniging, de ingestelde werkgroepen, individuele leden of derden. Een ieder, al dan niet lid van de vereniging, kan ideeën, suggesties en materiaal aanleveren op onderstaand redactieadres. De redactie zal beoordelen of het aangeboden materiaal voor plaatsing in aanmerking komt.

Dit bulletin zal drie keer per jaar verschijnen en wordt gratis aan de leden van de vereniging verstrekt.

Voor niet-leden is het bulletin, tegen betaling van € 7,- per exemplaar, verkrijgbaar bij:

P. Noord, Kloosterstraat 8, 9951 CE Winsum.

Redactie:

B. van der Dussen
 J. A. Groothof
 J. Huitsing
 J. Stevens
 C. A. Tersteeg
 A. Pieterman

Redactieadres:

Hamrik 7, 9951 JH Winsum
 www.winshem.nl
 e-mail: info@winshem.nl

Voorzitter

Drs. J. Tersteeg
 Westerstraat 31, 9951 EM Winsum
 telefoon: 0595-442456

Secretaris

Jhr. Ir. C. de Ranitz
 Bellingeweer 10, 9951 AM Winsum
 telefoon: 0595-441921

Penningmeester

I. van der Molen-Huisman
 Hendrik Werkmankade 6, 9951 MD Winsum
 telefoon: 0595-443050

Algemeen Adjunct

J. Venhuizen
 Schepperijlaan 56, 9951 BL Winsum
 telefoon: 0595-441574

Leden

B. Raangs
 Havenstraat 4, 9951 AE Winsum
 C.A. Tersteeg
 Freesialaan 30, 9951 GM Winsum
 J. Veltman
 Schoolstraat 12, 9951 EL Winsum
 Mevr. A. Bremer
 Potvenne 7, 9951 JL Winsum
 B.J. Haak
 Freesialaan 29, 9951 GL Winsum

Kosten lidmaatschap: € 17,50 per jaar, bij verzending
 € 21,50 per jaar. Bij beëindiging van het lidmaatschap
 dient u dit vóór de verschijning van het Infobulletin num-
 mer 1 van het volgende jaar kenbaar te maken bij de secre-
 taris van de vereniging.

Bankrelatie: ABN-AMRO Winsum;
 rekeningnr. 61 23 36 174

ISSN 1386-1530

Vormgeving: Jaap Stevens
 Prepress en druk: Drukkerij Van Denderen

Woord vooraf

Na ons voorgaande extra dikke Clara Feyoena jubileumnummer moest de redactie toch wel even op adem komen. Vanuit Hardenberg en van elders in den lande, ja zelfs vanuit het verre Canada ontvingen wij enthousiaste reacties op deze lijvige bundel met artikelen die een mooie en moderne aanvulling zijn op hetgeen wij tot dan toe over Clara Feyoena van Sytzama wisten.

Inmiddels staan onze vakanties alweer voor de deur en bereidt iedereen zich voor naar meer of minder verre bestemmingen te vertrekken om er in ieder geval van veel wel-
 verdiende rust te genieten.

In deze aflevering van ons Infobulletin gaan we ook op reis. Aan de hand van een lang artikel van Jacques Tersteeg hobbelen we, gezeten op de rug van een paard, mee met de zestiende-eeuwse prior van het Winsumse dominicanenklooster naar meer of min-
 der ver gelegen steden in het westen en zuiden van de toenmalige Nederlanden. Tij-
 dens een van die jaarlijkse reizen van de prior, namelijk in 1523, bezoekt hij de prach-
 tige West-Vlaamse stad Brugge, waar hij getuige is van de opvoering van een, speciaal
 voor die gelegenheid geschreven welkomstspel van Brugse rederijker Cornelis
 Everaert. De Winsumse predikheren worden er ook met naam in genoemd.

Voorts bevat dit nummer een tweetal aanvullingen of correcties op eerdere bijdragen
 van de werkgroep Scheepvaart & Scheepsbouw en van Piet Noord en, alweer uit het
 verre Canada, een enthousiaste brief, waarin ook de klok van de Nicolaaskerk van
 Obergum een rolletje speelt.

Na onze vaste rubriek 'Doudestiets' is tenslotte het verslag van onze secretaris van de
 laatste jaarvergadering geplaatst.

Vergeet u niet op pagina 15 de oproep voor een werkdag op het kerkhof van Maarhui-
 zen (23 augustus as.) te lezen en, indien u daaraan wenst deel te nemen, u hiervoor tij-
 dig op te geven?

Wij wensen u veel zonnig en rustgevend leesplezier.

■ De redactie.

Inhoud

De prior van het Winsumse klooster in Brugge	2
Een ingezonden brief uit Canada	15
Oproep werkdag kerkhof Maarhuizen	15
Doudestiets	16
Verslag van de jaarvergadering 2008	18

De prior van het Winsumse dominicanenklooster op bezoek in Brugge bekijkt daar op 7 september 1523 een rederijkersspel

Op maandagavond 7 september 1523, aan de vooravond van het feest van Maria Geboorte, vertoeft de prior van het Winsumse dominicanenklooster, vergezeld van een van zijn medebroeders, in de Vlaamse stad Brugge, waar de volgende dag een zogenaamde kapittelvergadering plaats zal vinden.

Ergens in de oude stad, waarschijnlijk in het dominicanenklooster aldaar, hebben zich de prioren en metgezellen van alle vierentwintig kloosters van de dominicaanse ‘Nederduitse Provincie’ verzameld. Uit Vlaanderen zijn er de afgevaardigden uit de kloosters van Gent, Ieper, Rijsel, Dowaaï, Valenciennes, Atrecht, Sint-Omaars en Sint-Winoksbergen; uit Brabant die van de kloosters Leuven, Brussel, Antwerpen, Den Bosch en Maastricht; uit Holland die van Den Haag, Rotterdam, Zierikzee en Utrecht; en tenslotte, van heel ver weg, uit de toen zo geheten ‘Gelders-Friese nacie’, die van Nijmegen, Zutphen, Kalkar, Groningen, Zwolle, Leeuwarden en, jawel, WINSUM!

Voor de avondmaaltijd worden de geleerde ‘heren’ getrakteerd op een toneelstuk, getiteld ‘Tspel van de Wellecomme van den Predicaren’, dat speciaal voor die gelegenheid vervaardigd is door een van de toen meest vooraanstaande rederijkers van Brugge, Cornelis Everaert.

In dit welkomstspel worden ook de afgevaardigden van Winsum met naam begroet.

Hoe raakte de Winsumse prior met zijn metgezel helemaal in Brugge verzeild? Wat deden ze daar eigenlijk? Waren ze wel eens vaker zo ver van huis?

Hoe reisden ze daarheen?

En tenslotte, wat zouden ze van het toneelstuk van Cornelis Everaert hebben gevonden?

De dominicaanse ‘Provincia Teutoniae’ en ‘Provincia Saxoniae’

Nadat de Castiliaan Dominicus Guzman (ca. 1170-1221) in 1216 van paus Honorius III toestemming had gekregen de kloosterorde van de Dominicanen of Predikheren (ook wel Jacobijnen genoemd)¹ op te richten, begon hij te werken aan de organisatie en verdere uitbouw van zijn orde, zowel naar binnen als naar buiten. Direct vanaf de oprichting kende de nieuwe orde een stormachtig succes. Reeds op het eerste Generaal Kapittel van 1221 te Bologna, β- dit was een algemene vergadering over in- en externe orde- en kloosterzaken van de oversten van alle dominicaanse ordeprovincies in Europa onder leiding van de generaal overste van de orde -, werden ten behoeve van de interne organisatie van de inmiddels gestichte kloosters acht eigen ordeprovincies opgericht, met name Spanje, Provence, Frankrijk, Lombardije, Tuscia (Toscane), Duitsland, Hongarije en Engeland.

Reeds in 1232, dus nog geen zestien jaar na de oprichting van de orde, vond de eerste kloosterstichting in de Nederlandse gewesten plaats, namelijk te Utrecht. Rond 1300 had de nieuwe orde zich reeds over vrijwel geheel Europa verspreid en waren er inmiddels achttien provincies met in totaal circa 550 mannenkloosters en 150 vrouwenkloosters.

Aan het hoofd van iedere provincie stelde Dominicus een zogenaamde ‘provinciaal overste’. Eens per jaar kwamen de prioren met hun metgezellen (de zogenaamde ‘socii’) van alle kloosters binnen een provincie tezamen in één van de kloosters van de eigen provincie om er tijdens het zogenaamde ‘provinciaal kapittel’ te vergaderen en besluiten over in- en externe zaken betreffende hun kloosters.

DE PROVINCIES EN UNIVERSITEITEN VAN DE ORDE DER DOMINICANEN IN 1303

De ordeprovincies en universiteiten van de Dominicanen in 1303.

provincie	aantal mannen-	vrouwenkloosters
Spanje	29	6
Toulouse	25	8
Frankrijk	58	7
Beneden-Lombardije	33	13
Toscane	25	11
Sicilië	33	4
Hongarije	33	3
Teutonië	49	65
Anglia	75	0
Polen	32	3
Dacia	26	2
Griekenland	4	0
Heilig Land (Cyprus)	3	0
Aragon	14	2
Bohemen	21	6
Provence	14	2
Oppeer-Lombardije	22	5
SAKSEN	47	9

Aanvankelijk behoorden de oudste middeleeuwse dominicanenkloosters in de Nederlanden, - waaronder nog net niet het pas in 1276 gestichte, en in 1303 in de orde opgenomen klooster te Winsum -, tot de ordeprovincie Teutonia (zeg maar Duitsland). Aangezien deze provincie door het grote aantal aangesloten kloosters (NB. rond 1300 waren er in Teutonia 49 mannenkloosters en 65 vrouwenkloosters!) onbestuurbaar dreigde te worden, besloot het generaal kapittel in 1303 een nieuwe ordeprovincie in het leven te roepen, 'Saxonia' genaamd. De kloosters van Maastricht (stichting in 1254?/canonieke erkenning in 1261) en Den Bosch (1286/1296) bleven na 1303 deel uitmaken van de provincie Teutonia, terwijl de overige in de Nederlanden gelegen kloosters, te weten Utrecht (stichting in 1232?/canonieke erkenning in 1232), Leeuwarden (1242/1245), Winsum (1276/1303), Zierikzee (1271?/1279), Zutphen (1288?/1288), Haarlem (1287?/1296) en Nijmegen (1293/1296) opgenomen werden in de nieuwe provincie Saxonia. De na 1303 gestichte kloosters te Groningen (1308/1310), Den Haag (1403/1403), Rotterdam (1449/?) en Zwolle (1465/1468) werden hier later nog aan toegevoegd.²

*Vestiging,
erkenning en
groepering van
de middeleeuwse
Dominicanen-
kloosters in
de Nederlanden
omstreeks 1300..*

Binnen deze nieuwe provincie vormden de kloosters van Leeuwarden, Groningen, Winsum en het klooster in het Duitse Norden een kleiner organisatorisch ordeverband, namelijk dat van de zogenaamde ‘natio Frisiae’, aan het hoofd waarvan een zogenaamde ‘vicarius nationis’ stond.

Over de kapittelvergaderingen van de provincie Saxonia, waaraan dus ook jaarlijks de prior en socius van Winsum deelnamen, zal ik in ander verband nog eens uitvoeriger berichten.

Van 1303 tot 1515, dus ruim 200 jaar, maakten de dominicaanse monniken van Winsum onderdeel uit van de ordeprovincie Saksen. In 1515 besloot het generaal kapittel een nieuwe ordeprovincie op te richten, namelijk de ‘Provincia Germaniae Inferioris’ of ‘Nederduitsche Provincie’.

Ontstaan en korte geschiedenis van de dominicaanse ordeprovincie Germania Inferioris

Het ontstaan van de dominicaanse ordeprovincie Provincia Germaniae Inferioris of Nederduitsche Provincie werd door ten minste twee factoren bepaald: enerzijds door de interne ontwikkelingen in het leven en werken binnen de kloosters van de Dominicanen zelf, anderzijds door de zestiende-eeuwse politieke, met name staatkundige ontwikkelingen.

Kloosterhervormingen of Observantie

In de eerste plaats hangt de vorming van de Nederduitsche Provincie ten nauwste samen met een interne kloosterlijke hervormings-, of, zoals men toen zei, ‘observantenbeweging’, die in de Nederlanden de ‘Congregatio Hollandiae’ werd genoemd.³ In de loop van de veertiende en vijftiende eeuw was er namelijk ten gevolge van diverse oorzaken (onder andere de pest, die in de jaren 1347-48 uiteraard ook de dominicanenkloosters zwaar had getroffen, en het zogenaamde Westerse Schisma sedert 1378, toen er in Avignon enkele tegenpauzen zetelden en de orde van de Dominicanen ook twee generaal oversten kende!) een verval van de kloostertucht opgetreden. Deze slordigheden in het nakomen van de eigen regels en dagelijkse discipline deden zich niet alleen bij de Dominicanen voor, maar ook bij andere kloosterorden.

Bij de Dominicanen leidde dit ertoe dat het generaal kapittel van Wenen in 1388 besloot dat er binnen een jaar in iedere ordeprovincie één klooster voor de nauwkeurige ‘observantie’ (= waarneming/ controle. JT.) van de orderegel en –constituties zou worden aangewezen. Voor de provincie Saxonia was dit het klooster te Utrecht.⁴

In de decennia hierna sloten diverse ‘Saksische’ kloosters, met name ook in de ‘natio Hollandica’ (vandaar ook de latere benaming van deze hervormingsbeweging: ‘Congregatio Hollandiae’), zich aan bij deze kloosterhervormingen. Hoewel er over de algemene christelijke principes geen meningsverschillen bestonden, blijkt wel dat er zich in de loop van de vijftiende eeuw nog steeds een aantal kloosters verzet tegen deze observantie, omdat zij om verschillende redenen geen afstand wensden te doen van ooit verworven privileges, dispensaties, eigendommen of interne gebruiken en gewoontes. In de hervormingsgezinde kloosters (onder andere Utrecht, Rotterdam, Den Haag) streefde men ernaar de regels van de ordestichter(s) tot in de uiterste consequenties door te voeren.⁵ In de minder ‘fundamentalistische’ kloosters ging het vaak om zaken als het gemeenschappelijk kloosterleven, het koorbed, de huiselijke tucht, de persoonlijke armoede, de clausuur (het zich binnen het

klooster ophouden. JT.) en het celibaat. Zo werd in 1470 tijdens een kapittelvergadering van de Hollandse Congregatie te Leeuwarden een zogenaamd ‘collectarium ordinationum’ (verzameling voorschriften. JT) vastgesteld, waarin 36 artikelen waren opgenomen die onder andere handelden over het koorbed, de biecht, de communie, het lezen van de mis, de wijdingen, de kloostertucht, het stilzwijgen, het kapittel, de verhouding tot leken, de voorziening van kleding en voedsel, de studie en het orgelspel.⁶

Uit enkele bronnen weten wij dat de monniken in Winsum in de vijftiende eeuw geenszins de idealen van de ‘Congregatio Hollandiae’ aanhingen.⁷ Op 2 april 1483 gelastte de generaal-overste van de orde te Straatsburg dat het klooster Winsum rechtstreeks onder de provinciaal van Saxonia geplaatst zou worden en dat de financiën moesten worden onderzocht. Bovendien kregen de Winsumse paters, die blijkbaar tegen de regel herhaaldelijk buiten hun klooster verbleven, de opdracht de clausuur te handhaven. Twintig jaar later lijkt de situatie nog steeds niet te zijn verbeterd, want op 29 april 1503 draagt de generaal-overste te Parijs twee paters, te weten magister Jacobus Ridder en magister Ludovicus, op om nog eens te proberen om de kloosters van Zierikzee, Groningen en Winsum over te halen zich aan te sluiten bij de strengere groep van de congregatie. Winsum wordt zelfs onttrokken aan het gezag van de provinciaal en direct onder de Hollandse Congregatie gesteld.⁸ Blijkbaar hebben de pogingen van beide geleerde magistraten niet veel resultaat gehad, want op 29 november 1512 en nogmaals op 4 april 1513 werd het bevel van de generaal herhaald.

Toen bij pauselijke bul op 2 juli 1515 de nieuwe ordeprovincie Germania Inferior, waartoe ook Winsum zou gaan behoren, werd opgericht, die de hervormingsidealen nadrukkelijk wilde handhaven, bleven de kloosters, die hiervoor tot Francia (Atrecht, Sint-Omaars, Ieper en Brugge) en Saxonia (met name Zierikzee en Winsum) hadden behoord en geen hervormingen wensten, problemen veroorzaken. Enkele weken voor de eerste provinciale kapittelvergadering te Gent (29 september 1515) probeerde generaal-overste, Thomas de Vio Caietanus, daarom door middel van het sturen van enkele paters deze zes onwillige kloosters op andere gedachten te brengen. De zes opstandige priors wendden zich echter tot de toenmalige ‘regering’, de ‘Grote Raad’ genoemd, en gaven daags voor het kapittel in een lange brief uiting aan hun bezwaren. Op het kapittel zelf kwamen zij niet opdagen.

Na het kapittel deden vijf van de zes kloosters, waaronder ook Winsum, tevergeefs een beroep op de paus. Na het antwoord van Leo X, die uitdrukkelijk wenste dat zij zouden gehoorzamen, desnoods met hulp van de wereldlijke macht, schijnt Winsum zich uiteindelijk onderworpen te hebben.⁹ Enkele van de opstandige mannenkloosters bleven zich nog tot het provinciaal kapittel te Haarlem in 1522 verzetten tegen de nieuwe indeling.

De politieke situatie

Naast de observantenbeweging, die er aan het begin van de zestiende eeuw in slaagde de meeste kloosters in de provincie Saksen en die in de aangrenzende provincies Teutonia en Francia binnen de Hollandse Congregatie te verenigen, speelde ook de politieke situatie een rol bij de opheffing van de oude provincie en de vorming van de nieuwe provincie Germania Inferior.

Op 18 oktober 1514 gelukte het de Franse koning Lodewijk XII, blijkens een bul van paus Leo X, om de kloosters binnen zijn territorium die banden onderhielden met de Hollandse Congregatie daarvan los te maken en te verenigen in een eigen organisatie, de Congregatio Gallica. Dit nationalistisch aandoende streven had te maken met het feit dat Franse kloosters die zich bij de Congregatie hadden aangesloten vaak van 'buitenlandse' oversten afhankelijk waren.

Volgens vele geschiedschrijvers zou ook Karel V, de toenmalige Habsburgse politieke leider van de meeste Nederlandse gewesten, naar het voorbeeld van Lodewijk XII en op aanraden van zijn omgeving, de kloosters in zijn territoria in een eigen provincie hebben willen samenbrengen, waarvan de structuur meer rekening hield met de staatkundige situatie.

Anderen zijn van mening dat het initiatief om de kloosters in de Nederlanden te verenigen niet van Karel V, maar van de toenmalige generaal van de orde, Thomas de Vio Caietanus, afkomstig was. Zeker is wel dat Karel V zelf een officieel verzoekschrift richtte aan de paus, waarvan de tekst mogelijk door Caietanus was ingegeven. Op 2 juli 1515 werd met de pauselijke bul 'Decret Romanum pontificem' de ordeprovincie Germania Inferioris canoniek opgericht. In de bul worden de hierboven reeds vermelde mannenkloosters opgesomd. De vrouwenkloosters, - in de provincie Groningen lag er één dominicanessenklooster, namelijk bij Reide -,¹⁰ werden niet met name genoemd.

Op de nieuwe provincie gingen alle gunsten en privileges van de Hollandse Congregatie over.

De provincie kende vier naties, te weten Vlaanderen, Brabant, Holland en Gelre-Friesland, waar toe Winsum ging behoren.

Winsum bezoekt de provinciale kapittelvergaderingen

In de oudste constituties van de orde was voorgeschreven dat de provinciale kapittels ieder jaar na het eveneens jaarlijkse generaal kapittel plaats zouden vinden, en wel op 29 september, de feestdag van de H. Michael.¹¹ Hoewel er in de loop van de dertiende tot zestiende eeuw een enkele maal sprake is geweest van tweejaarlijkse generale en provinciale kapittels, blijkt toch uit de kapittelijsten van Teutonia, Saxonia, Francia en de Congregatio Hollandia dat men in beginsel ieder jaar bijeenkwam. Pas omstreeks 1540 werden mede onder druk van omstandigheden van buitenaf (vgl. de Hervorming) tweejaarlijkse vergaderingen voorgeschreven.

Hieronder druk ik een chronologisch lijstje af van de kapittelvergaderingen (jaar, datum en plaatsnaam) van de nieuwe Nederduitse Provincie.¹² Een gegrijsd vakje duidt erop dat er van de betreffende kapittelvergadering geen verslag is overgelegd of dat deze vergadering (hier tussen [] aangegeven) waarschijnlijk nooit plaatsvond. In de kolommen onder 'W' heb ik door middel van sterretjes aangegeven wanneer en hoe vaak het klooster van Winsum in het betreffende kapittelverslag wordt vermeld.

In totaal vonden er vanaf 1515 tot en met 1576 met zekerheid 31 provinciale bijeenkomsten van de Nederduitse Provincie plaats. We mogen aannemen dat de prior en socius van Winsum, die tijdens de eerste vergadering in Gent nog verstek lieten gaan, er hiervan naar alle waarschijnlijkheid maximaal 26 bezocht kunnen hebben, namelijk vanaf 1517 (Utrecht) tot en met 1565 (Dowaai). In de tabel heb ik de door Winsum bezochte vergaderingen aangegeven door de plaatsnamen vet af te drukken.

Het is niet waarschijnlijk dat zij ook de laatste, hier opgenomen vier kapittels nog bezochten, want na 1566, toen de beeldenstorm van het Winsumse klooster door de gebroeders Ripperda plaatsvond, waren er nog slechts enkele monniken over en werd het klooster tengevolge van diverse plunderingen regelmatig verlaten. De toestand in Winsum moet zodanig slecht geweest zijn, dat het generaal kapittel van 1568 besloot het klooster op te heffen en in te lijven bij het klooster van Groningen.¹³ Hoewel deze inlijving officieel nooit geëffectueerd werd en we enkele monniken nog in 1580 zien optreden, mag men toch aannemen dat van enig regelmatig kloosterleven in deze rumoerige jaren nauwelijks sprake kan zijn geweest, laat staan dat prior en socius het zich wat tijd (en geld) betreft konden permitteren zulke lange (en dure) reizen te maken.

	Jaar	datum	Stad	W		jaar	datum	Stad	W
1.	1515	28 sept.	Gent		19.	1540	8 sept.	Valencijn	*
2.	1517	3 mei	Utrecht		20.	1543	24 juni	Antwerpen	**
3.	1518	31 jan.	Den Haag	*	21.	1545	2 sept.	Brugge	
4.	1519	15 mei	Den Bosch		22.	1548	29 sept.	Nijmegen	**
5.	1520	5 aug.	Dowaai		23.	1550	27 aug.	Gent	*
6.	1522	11 mei	Haarlem		24.	1551	8 sept. ?	[Brussel]	
7.	1523	8 sept.	Brugge		25.	1553	28 jan.	Antwerpen	
8.	1524	25 jan.	[Leuven]		26.	1554	7 sept.	Den Haag	*
9.	1525	14 sept.	Zierikzee		27.	1556	20 sept.	Den Bosch	*
10.	1526	5 mei	[Brussel]		28.	1559	15 apr.	Utrecht	
11.	1528	13 sept.	Antwerpen	*	29.	1561		Atrecht	
12.	1529	26 sept.	Kalkar		30.	1563		Leuven	
13.	1531	10 juli	Rijssel		31.	1565		Dowaai	
14.	1533	27 apr.	Maastricht	*	32.	1568		Brussel	
15.	1535	11 apr.	Zutphen		33.	1571		Haarlem	
16.	1536	8 sept.	Ieper		34.	1575		Gent	
17.	1537	15 apr.	[Antwerpen]		35.	1576		Antwerpen	
18.	1538	28 sept.	Zwolle	*					

Opeenvolgende kapittelvergaderingen van de Nederduitse Provincie tussen 1515-1576 en de door de prior en socius van Winsum bezochte vergaderingen (vet gedrukte plaatsnamen), alsmede bepalingen ten aanzien van het klooster van Winsum (* in kolommen 'W').

De bovenstaande, in een aantal opzichten onvolledige tabel behoeft enige toelichting.¹⁴ Zoals gezegd, werd de prior van een klooster op zijn reis naar een kapittel vergezeld van een socius, wiens taak het was om de besluiten van het kapittel nauwkeurig op te schrijven. Zijn afschrift diende hij vervolgens voor te leggen aan de provinciaal overste, die het na goedkeuring voorzag van het zegel van de provincie. Tenslotte moest de socius ervoor zorgen dat de inhoud van zijn copie aan zijn kloostergemeenschap bekend werd gemaakt.

In de meeste gevallen noteerde de socius naast de besluiten van algemene strekking alleen datgene dat voor het eigen klooster van belang was, zodat zijn afschrift slechts zelden de volledige besluitenlijst van het kapittel bevatte.

Nu zijn de plaatselijke archieven van de vroegere kloosters in de Nederlanden in de loop van de zestiende eeuw of later grotendeels verloren gegaan of vandaag (nog) onvindbaar. Ook het kloosterarchief van Winsum moet, waarschijnlijk reeds tijdens of kort na de plunderingen (1566 of 1581) aan het eind van de zestiende eeuw verloren zijn geraakt.¹⁵

De voor deze tabel gebruikte verslagen zijn afkomstig uit een achttiende-eeuwse kopie, geschreven door de Parijse dominicaan Jacobus Échard, die de teksten heeft gekopieerd uit bezeugelde stukken die bestemd waren voor het klooster van Rijssel. Het ligt dus voor de hand dat deze stukken een duidelijke voorkeur hebben voor besluiten die het klooster van Rijssel en andere in het zuiden (Frankrijk en het huidige België) van de provincie

gelegen kloosters betreffen. Vandaar dat de in totaal 12 bepalingen voor Winsum slechts in 10 verslagen worden teruggevonden. Dat Winsum in de overige verslagen niet vermeld wordt is het gevolg van het feit dat de Rijselse socius de eventuele besluiten voor dit, voor hem wel erg ver weg gelegen klooster eenvoudigweg niet heeft genoteerd.

De Winsumse prior op reis in de zestiende eeuw

Bekijkt men de bovenstaande tabel, dan kan men zich verbazen over het feit dat de Winsumse, Groningse en Leeuwardense priors en metgezellen aanvankelijk vaak jaar na jaar, en na circa 1540 met wat grotere tussenpozen (2 a 3 jaar), zulke grote afstanden moesten afleggen om de provinciale kapittelvergaderingen te bezoeken. Ook in de zestiende eeuw (net als vandaag!) vonden de meeste belangrijke vergaderingen plaats in het westen en zuiden van de Nederlanden.

Nog even afgezien van alle gevaren die het reizen door toen nog zeer dun bevolkte streken en woeste gebieden (vgl. Drenthe) met zich meebracht, kon iemand in de zestiende eeuw te paard per dag zo'n 30-50 kilometer afleggen (vandaag doen we dat, als er geen files zijn, in een half uur!). Tenminste, als de toen toch al armzalige klei- en zandwegen of karrensporen en paden niet door slecht weer te modderig waren. Voor de bagage namen de monniken soms ook een lastpaard of -ezel mee, hetgeen de snelheid van reizen natuurlijk niet bevorderde.

Wellicht werden delen van de reis per boot over water, - de

toentertijd veiligste en snelste wijze van transport- , afgelegd? Langs welke wateren voer men dan? Nam men zijn paarden mee, of huurde men ergens paarden? Langs welke landwegen reisde men eigenlijk precies? Waar en hoe overnachtte men eigenlijk? In kloosters, pastorieën, herbergen? Helaas beschikken we, voor zover mij bekend, niet over reisverslagen of reis-kostenrekeningen van de priors en hun metgezellen uit de noordelijke dominicanenkloosters, zodat nauwkeurige antwoorden op de bovengestelde vragen voorlopig niet te geven zijn.

In ieder geval moeten heen- en terugreis heel wat tijd in beslag hebben genomen. Om hier een globale indruk van te geven: volgens de Google-routeplanner, die ingesteld kan worden voor een route die niet over snelwegen voert (want die waren er toen niet), maar wel over hedendaagse uitstekend onderhouden verharde secundaire wegen, bedraagt de afstand Winsum - Utrecht circa 230 km. Met de auto is dat momenteel ruim 4 uur rijden. Te paard zal men er in de zestiende eeuw, als de tocht verder voorspoedig verliep en er niet al te grote omwegen behoeften te worden gemaakt, op z'n snelst tenminste vijf dagen over hebben gedaan. Moest de prior naar Den Haag, volgens de routeplanner nu circa 300 kilometer, dan was hij nog een a twee dagen langer onderweg. Winsum-Maastricht, nu zo'n 350 km, kostte hem eveneens een dikke week, evenals Winsum-Antwerpen, circa 360 km. Waren de weersomstandigheden gunstig en bleven mens en dier in uitstekende conditie, dan kostte de reis naar het Belgische Ieper, nu circa 500 km, ruim tien dagen, evenals die naar het Franse Valenciennes, ook zo'n 500 km.

Een reizende monnik, koopman en priorin in de vijftiende eeuw. Tegelttableaus naar miniaturen in het handschrift van Chaucer's Canterbury Tales.

Ik neem aan dat we bij de boven gegeven afstanden gerust enkele tientallen paardenkilometers over onverharde en vaak kronkelige wegen op mogen tellen, terwijl ook het oversteken van beken, rivieren en moerassen de nodige tijd gekost zal hebben. Voorlopig houd ik het er voorzichtigheidshalve op dat de prior van Winsum voor zijn reizen naar de steden in Het Sticht (Utrecht), Holland, Zeeland, Gelre, Brabant en Vlaanderen voor heen- en terugreis minimaal veertien dagen tot maximaal vier tot zes weken nodig had.¹⁶

En wat zijn verblijftijd betreft: vanaf het eind van de dertiende eeuw duurde de eigenlijke kapittelvergaderingen over het algemeen een hele week, soms iets korter. Veelal verzamelden de prioren en socii zich echter reeds enkele dagen voor de officiële aanvang in de stad waar het kapittel werd gehouden. Er vonden dan officiële ontvangsten plaats door het stadsbestuur en ook werden er in de diverse kerken van de stad publieke disputaties en preken georganiseerd. Ook tijdens de kapittelvergaderdagen werd er soms flink en feestelijk ‘uitgepakt’: standaard was veelal ook een plechtige processie door de stad met de lokale geestelijkheid en stadsbestuurders, al dan niet begeleid door klokge-lui, koorzang, schilderijen, musicerende minstrelen en, althans in de westelijker en zuidelijker gelegen steden, toneel-spelende rederijkers.¹⁷

Het uiteraard verplichte bezoeken van de Winsumse prior aan een kapittelvergadering in het westen of zuiden van de ordeprovincie kostten hem naar mijn globale schatting aan totale reisen verblijftijd waarschijnlijk minimaal zo’n vier, maximaal zo’n tien weken.

Afgezien van de toch, voor die eeuwen zeer opmerkelijke mobiliteit van de Winsumse prior en zijn socius, moet men zich tevens realiseren dat de zeer regelmatige contacten met de kloosters en steden van het westen en zuiden van de Nederduytsche Provincie een grote mate van culturele mobiliteit en uitwisseling met zich mee hebben gebracht. De veelvormigheid van deze vrijwel jaarlijkse contacten met collega-priors, stadsbestuurders, geleerden, ambachtelijke kunstenaars, gebouwen, recente (handgeschreven of gedrukte) boeken, muziek, toneel, schilderijen en alledaagse zaken als taal, kleding, eten, drinken etc. moet toentertijd dus ook, zij het wat indirect wellicht, tot Winsum zijn doorgedrongen.

De gang van zaken tijdens een provinciaal kapittel¹⁸

Over het algemeen werden plaats, dag en jaar van een komende kapittelvergadering altijd door de provinciaal en de vier zogenaamde ‘diffinitores’ (vier gekozen vertegenwoordigers van de nationes, die samen met de provinciaal de vergadering voorzaten) vastgesteld tijdens het voorafgaande kapittel. Toch konden altijd nog wijzigingen optreden, bijvoorbeeld wanneer de provinciaal in de tussentijd overleed. In dat geval werd de prior van het klooster waar het eerstvolgende kapittel zou plaatsvinden tijdelijk ‘vicarius provinciae’, die dan zo snel mogelijk een vervroegde bijeenkomst samenriep om een nieuwe provinciaal te kiezen.

Tot de deelnemers van het kapittel behoorde in de eerste plaats natuurlijk de provinciaal of vicarius van de provincie met de vier diffinitores. Vervolgens waren er de prioren van de verschillende huizen, ieder vergezeld van een socius, die door de stemgerechtigden van een convent werd gekozen en evenals zijn prior volledig stemgerechtigd lid was van het kapittel. Naast dezen waren er ook de zogenaamde ‘praedicatores generales’, belangrijke en invloedrijke monniken of magisters in de

theologie, die voor het leven benoemd werden en tot de vaste kern van het provinciaal kapittel behoorden.

De verschillende groepen kwamen reeds op de vooravond van de openingsdag van het kapittel bijeen om de vier diffinitores aan te wijzen.

Uit de diverse verslagen blijkt vervolgens hoe men te werk ging. Een vast agendapunt was het aanwijzen van een aantal ‘iudices causarum’, die tot taak hadden onderlinge conflicten tussen kloosters of leden van de provincie op te lossen. Naast deze commissie waren er ook de ‘patres resolutores’, wier taak het was moeilijke wetsteksten of liturgische bepalingen te interpreteren.

Vervolgens ging men over tot het zogenaamde ‘scrutinium’, een stemming door alle leden van het kapittel ten aanzien van het al dan niet handhaven van de provinciaal. De uitkomst van deze stemming werd vastgelegd in een bezegeld stuk, dat door degene die op het aanstaande generaal kapittel de provincie zou vertegenwoordigen, aldaar werd aangeboden. In sommige gevallen leidde dit tot het ontslag van een provinciaal.

Daarna dienden de socii namens de door hen vertegenwoordigde conventen verslagen in van het ‘scrutinium’ ten aanzien van hun eigen priors. In sommige gevallen leidde ook dit tot het ontslag van een prior.

Het voorzittende diffinitorium nam vervolgens het initiatief de vergadering hierna een aantal standaard-wetgevende en –bestuurlijke-administratieve zaken voor te leggen.

Tot de wetgevende onderwerpen behoorden: de ‘ordinationes’ (verordeningen), de ‘prohibitiones’ (verboden), de ‘renovationes’ (herhalingen van vroegere voorschriften) en de ‘declarationes’ (nadere preciseringen, interpretaties van bestaande wetten en bepalingen). Daarna kwam een reeks zeer gevarieerde bestuurlijke en administratieve maatregelen aan de orde. Zo deed het diffinitorium in de zogenaamde ‘denunciationes’ mededeling van gebeurtenissen die voor de provincie en haar leden juridische gevolgen hadden (bv. een pauselijke brief of een maatregel van de generaal). Onder het agendapunt ‘translationes’ werden de verschillende overplaatsingen van kloosterlingen besproken. Bij deze overplaatsingen is het van belang op te merken dat een dominicaanse monnik in de Middeleeuwen op de eerste plaats een zogenaamde ‘filius natus’ was van een bepaald convent, waar hij levenslang, ook als hij voor kortere of langere tijd in een ander klooster verbleef, zekere rechten behield.¹⁹ In samenhang met de overplaatsingen werden vaak eerst ontslagen verleend, de zogenaamde ‘absolutiones’. Zo bepaalde het kapittel te Den Haag in 1518 bijvoorbeeld dat aan de niet met naam genoemde prior van Winsum ontslag zou worden verleend, waarna hij benoemd werd tot vicarius van hetzelfde convent, totdat er een nieuwe prior was gekozen. Daarna zou hij terugkeren naar zijn ‘conventus natus’ te Leeuwarden. Op dezelfde dag werd tevens ontslag verleend aan de subprior van Winsum, broeder Albertus Fabri, terwijl frater Arnoldus van Zwolle uit het klooster Leeuwarden hier benoemd werd tot nieuwe subprior. Het kapittel van Utrecht in 1533 verleende ontslag aan de (niet met naam genoemde) subprior van Winsum, die teruggezonden werd naar het klooster van Kalkar, terwijl frater Gerardus van Acthem aangesteld werd als nieuwe subprior.

Vaak ten behoeve van de studie, bijvoorbeeld te Leuven, Keulen of Parijs, vonden ook diverse ‘assignationes’ (toewijzingen: vaak bestaand uit emissiones = uitzendingen uit het ene, en ‘receptiones’ = opnemingen in het andere klooster) van monni-

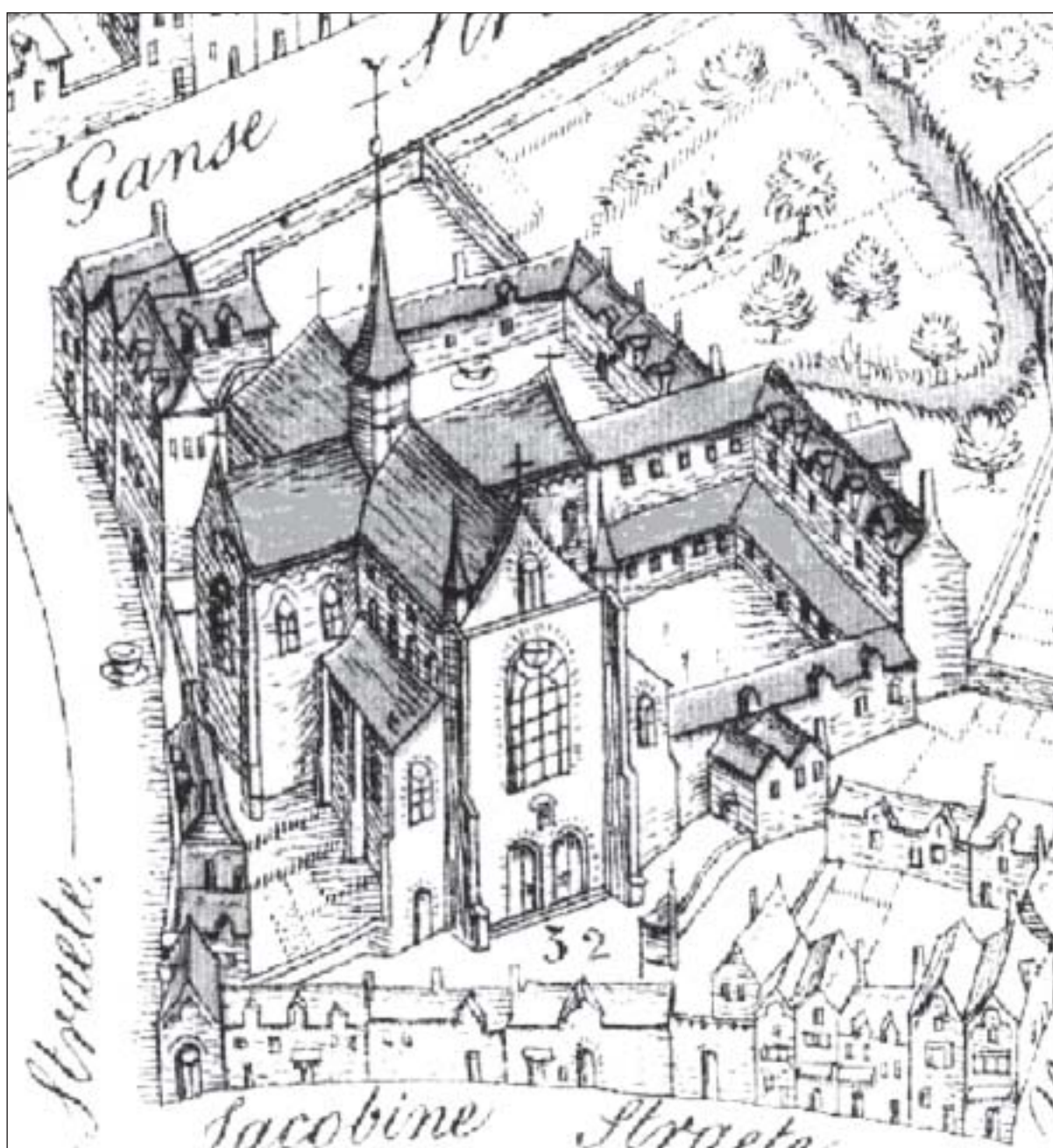
ken plaats. Zo werd te Antwerpen in 1543 frater Johannes Waresquelli uit Winsum toegewezen aan het klooster te Rijsel. Naast deze personele over- en verplaatsingen kwamen ook 'institutiones' = benoemingen, 'commissions' = opdrachten, 'concessiones' = gunstverleningen en 'revocationes' = herroepingen aan de orde.

Naarmate de zestiende eeuw vordert zien we ook het aantal 'poenitentia' (= straffen), die tijdens kapittelvergaderingen werden uitgesproken, toenemen. In 1528 wordt frater Lambertus van Winsum, die gevluht is of zich van de orde heeft afgewend, doch wiens verblijfplaats op dat moment niet bekend is, veroordeeld tot gevangenisstraf, zodra hij, desnoods met hulp van de wereldlijke machthebbers, opgepakt is. Tijdens het kapittel te Nijmegen in 1548 wordt de lekenbroeder Gerardus uit Winsum voor langere tijd ingesloten, omdat hij de prior te lijf is gegaan. Tijdens het kapittel van Den Bosch in 1556 blijkt frater Franciscus Loewt van Winsum buiten het klooster te ver-

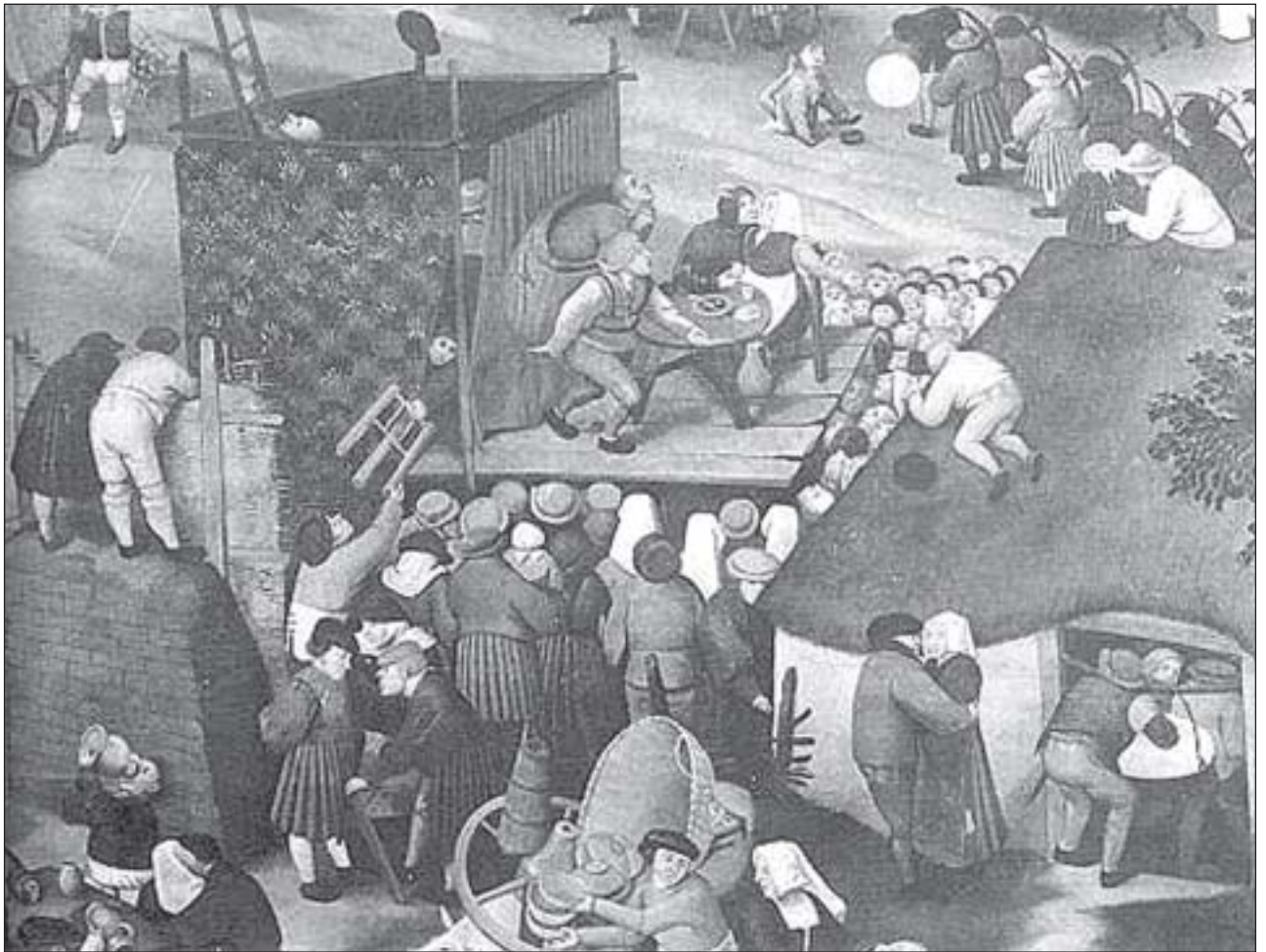
blijven, zodat men bepaalt dat hij ingesloten moet worden. Aan het slot van ieder kapittel beval het diffinitorium onder het agendapunt 'suffragia' verplichte gebeden aan voor verschillende levende en overleden personen, bijvoorbeeld voor de paus, de landsheer Karel V, bisschoppen, vorsten of de sedert het vorige kapittel overleden broeders en zusters van de eigen orde.

Een toneelspel tijdens het kapittel te Brugge in 1523²⁰

Na een ongetwijfeld vermoeiende reis van zo'n twee weken moeten de, helaas niet met naam genoemde prior van Winsum en zijn socius ergens begin september 1523, enkele dagen voor de officiële aanvang van het kapittel (dinsdag 8 september) in Brugge zijn aangekomen. Daar zullen zij, naar ik aanneem, gastvrij onthaald zijn in het riante dominicanenklooster op de hoek van de 'Jacobine Straete' en de 'Lange Straete' en enkele dagen de tijd hebben genomen om wat op adem te komen.

Het Brugse Dominicanenklooster op de kaart 'Brugae Flandicarum Urbium Ornamenta' van Frans Hogenberg(?) uit 1581.

Afbeelding 5: Detail van een schilderij van een dorpskermis met optredende rederijkers (toegeschreven aan Pieter Breugel de Jongere (Kon. Museum voor Schone Kunsten te Brussel).

In de vooravond van het feest van Maria Geboorte, maandagavond 7 september 1523, hebben zij zich met de provinciaal en de andere prioren en socii van de ordeprovincie waarschijnlijk verzameld in de kerk van het Brugse klooster om de vier diffinitores aan te wijzen. Diezelfde avond worden alle deelnemers verrast met de opvoering van een speciaal voor deze gelegenheid geschreven rederijkersspel, getiteld *Tspel van de Wellecome van den Predicaren*.

De schrijver van dit spel was de toen circa 35 jaar oude Cornelis Everaert (ca. 1480-1556), Bruggenaar van geboorte en evenals zijn vader lakenverver en lakenvolder van beroep. Ook was hij 'clerc van den Aerdchiers', dat wil zeggen, secretaris van het Brugse Sint Sebastiaansgilde van handboogschutters en lid van twee oude en gerenommeerde rederijkerskamers, namelijk 'De Heleghe Gheest' (vanaf 1428) en 'De Drie Santinnen' (vanaf ca. 1474).

Tussen 1509 en 1538 schreef Everaert maar liefst vijfendertig rederijkersspelen, zodat men vermoedt dat hij tevens 'factor' (schrijver) was van beide genoemde rederijkerskamers. Zijn omvangrijke toneeloeuvre bestaat grotendeels uit gelegenhedstukken, te weten stichtelijk-godsdienstige en maatschappelijke spelen, tafelspelen en zeven zogenaamde 'esbatementen' of kluchten.

Hoewel we over de persoon van Cornelis Everaert helaas nog weinig weten, menen verschillende literatuurhistorici uit zijn spelen af te mogen leiden dat hij een sterk sociaal gevoel had,

dat hem er soms toe bracht scherpe kritiek te uiten aan het adres van godsdienstige en politieke instanties. Zeker is wel dat de opvoering van enkele van zijn spelen, waaronder zijn *Spel van den crych*, dat handelt over de hebzucht, verboden werd. Hoewel Everaert ook op religieus gebied zijn kritiek niet onder stoelen of banken stak, bleef hij toch, althans in de ogen van genoemde historici, een typische gezagsgetrouwe conservatieve middeleeuwer, die uiteindelijk voor de traditionele katholieke leer koos en de toen op handen zijnde Lutherse hervorming zou hebben afgewezen. Deze keuze zou onder andere blijken uit het hierna te bespreken *Spel van de Wellecome van den Predicaren* (1527) en zijn *Spel van den Wyngaert* (1534). Hoewel in beide spelen woorden voorkomen als 'ketterye', 'heresy' en 'reformacie', valt zeer te betwijfelen of deze verwijzingen wel betrekking hebben op Luthers 'ketterij' (1516). In de genoemde jaren dat deze spelen werden geschreven blijken Luthers ideeën nog niet of nauwelijks in het Brugse te zijn doorgedrongen. Daarbij komt dat het woord 'ketterij' en afleidingen daarvan in het zestiende-eeuwse Brugge een bijbetekenis hebben gehad. Met deze woorden duiden de Bruggenaren namelijk personen aan die liever aalmoezen opstreken dan zelf de armen uit de mouwen te steken. 'Ketterij' functioneerde aldus als een soort scheldwoord voor nietsnutten, vagebonden, bedelaars en, -opvallend genoeg ook -, voor bedelordebroeders, dus Franciscanen en Dominicanen! Men vraag zich hierbij overigens wel af of en hoe de priors en socii die niet uit Brugge kwamen deze

door Everaert op z'n Brugs gebruikte woorden dan hebben begrepen? Ook blijft het natuurlijk mogelijk dat Everaert met het gebruik van deze woorden een vernuftig dubbelzinnig woordspel speelde, waardoor zijn kritiek, met name in de oren van de vertegenwoordigers van de ketterijbestrijdende kloosterorde bij uitstek, de Dominicanen, des te venijniger aankwam? Om dit laatste nog wat te kunnen verduidelijken geef ik hier een samenvatting van de inhoud van *Tspel van de Wellecomme van den Predicaren*, waar onze Winsumse prior en socius op die maandagavond in 1523 naar zaten te kijken en luisteren.

Het gelegenheidsspel opent met een proloog, waarin de bescherming door de H. Maagd Maria, - tevens patrones van de dominicanenorde -, voor alle aanwezigen wordt afgesmeekt. Hierna verschijnen er twee gebrekkige bedelaars ten tonele: een man, 'Ofjunstich Bemerck' (= Jaloerse Beschouwing) genaamd, en een vrouw, 'Nydeghe Clappeghe' (= Jaloerse Kwaadspreester) geheten. Opmerkelijk genoeg beginnen deze twee afgunstige arme sloebbers in het bijzijn van de geleerde Dominicanen in een speelse dialoog harde kritiek te leveren op de geestelijkheid. Deze is vooral vraat- en drankzuchtig! Bovendien blijken deze 'broerkins' ook erg veel, of liever, te veel oog te hebben voor het vrouwelijk schoon en het vaak niet zo nauw te nemen met hun kuisheidsgelofte.

Na een korte 'pausa', tijdens welke de verzamelde prioren en socii misschien wat hebben kunnen bekomen van hun ergernis over de zojuist aanhoorde kritiek (of hebben ze gewoon hartelijk zitten lachen om de jaloerse arme sloebbers?), komt een als riddervrouw uitgedoste dame op, die de stad Brugge verpersoonlijkt. Vrouw 'Brugghe' beklagt zich over het feit dat de stad, die in het verleden een grote bloei kende, toentertijd uitpuilde van wereldlijke en geestelijke geleerden. Twee, eveneens zinnebeeldige figuren, namelijk 'Vreidsaem Regement' (= Vreedzaam Bestuur) en 'Minsaem Onderhoudt' (= Liefderijke Weldoener), relativeren de klaagzang van vrouw Brugge en brengen, onder verwijzing naar de roem van het oude Rome en Athene, enkele dominicaanse theologen en wetenschappers in herinnering, die nog niet zolang geleden in Brugge vertoefden, onder anderen 'Meester Eeustaes Leeuwercke' of Eustacius Alaude (+ 1485)²¹, Nicolaus Venne (+ 1505)²² en Adriaen de Mil (+ 1492)²³.

Hierna verschijnen opnieuw de beide bedelaars, die nogmaals beginnen af te geven op de geestelijkheid, totdat ze eindelijk fatsoenshalve toch wat inbinden. 'Minsaem Onderhoudt' is van mening dat de situatie toch best meevalt en dat er nu nog altijd veel geleerden in de stad zijn. 'Vreidsaem Regement' geeft tenslotte dit advies:

*Al hoort ghy clachten der kettereghe drachten
by daghen en nachten, en wiltse niet achten.*

Gelaet hu als de doove. [vers 349-51].²⁴

[Al hoort ge ook dag en nacht
klachten over nietsdoende figuren,
sla er geen acht op.

Doe of ge doof bent.]

Nadat beiden de mensen die zich laten leiden door jaloezie en kwaadsprekerij nog even stevig hebben aangepakt, komen zij plotseling met een goed bericht: spoedig zullen de beroemde geleerden naar Brugge terugkeren, want dan zal daar een provinciaal kapittel van de Dominicanen worden gehouden. Als vrouw Brugge dit hoort trekt zij zich terug om zich op het hoge bezoek voor te bereiden. Zelfs de beide arme bedelaars zijn blij,

want zij hopen natuurlijk wat graantjes mee te kunnen pikken van de overvloedig gedekte tafels.

Dan verschijnen 'Vreidsaem Regement', 'Minsaem Onderhoudt' en de met het wapen van de stad en juwelen uitgedoste vrouw 'Brugghe' ten tonele om in samenspraak de vier verschillende naties van de verzamelde Dominicanen te verwelkomen. Achtereenvolgens worden alle kloosters van de natie Vlaanderen, Brabant, Holland en Gelre, waartoe ook Winsum behoorde, welkom geheten. Namens hen nemen 'Gheleerde Clerghye' (= Geleerde Geestelijkheid) en 'Scriftuerlic Bewys' (= Bijbels Onderricht) de vriendelijke woorden in ontvangst.

Hieronder druk ik tekst en vertaling af van de begroeting van de klooster uit de natie Gelre-Friesland.

Het spel eindigt met geschenken: 'Gheleerde Clerghye' ontvangt een olijftak (vrede), een tak van de jeneverbes (een-dracht) en een roos (liefde). Nadat 'Minsaem Onderhoudt' de Dominicanen zijn diensten heeft aangeboden, nemen 'Vreidsaem Regement' en 'Brugghe' met de gebruikelijke bescheidenheidsformule afscheid.

Het welkom voor de kloosters van de natie Gelre

BRUGGHE

545 *Wellecomme, uut der nacie van Gheldere,
gheleerde clergye, edel ghemanniert
met Scriftuerlic Bewysen, jent verchiert.
Tes redene ic moet hu vrienscip pleghen.*

VREIDSAEM REGEMENT

550 *Wellecomme, gheleerde van Nimweghen,
clergye met Scriftuerlic Bewys gheacht.*

MINSAEM ONDERHOUDT

*Wellecomme Zutphein, die wysselic, bedacht
clergye zyt houdende thuwer verdoenynghe.*

VREIDSAEM REGEMENT

Wellecomme Kalkere.

BRUGGHE

Wellecomme Groenynghe,

555 *Swollen, Wyntsen ende Leeuwaerde,
gheleerde clergye duechdelic van aerde,
die met Scriftuerlic Bewys gheheert
den volcke den wech der salicheyt leert.
Dies Gods dienst vermeert int eerdsche dal.*

MINSAEM ONDERHOUDT

560 *Wellecomme generalicken al,
eerweerdege in de goddelicke theologie,
ghedooriseirde gheleerde clergye
van alle nacies int geheele.*

VREIDSAEM REGEMENT

565 *Wellecomme bin den Brugschen pryeele
Scriftuerlic Bewysen, Predicanten eersaeme,
die den volcke eloquentelic Gods leerynghe bequaeme
ter sielen vraeme cunt openbaeren.*

BRUGGHE

570 *Wellecomme vaders, in wiens bewaeren
den religieuslicken staet es ghegheven
van de frauwelicke oordenen hier int leven
van dyveersche nacies, uut allen houcken,
die my zo minnelic comt besoucken.
Hu heet ic wellecomme, van waer dat ghy zyt.*

[BRUGGE

Welkom geleerde geestelijkheid uit de natie Gelre,
die u met Bijbels Onderricht
edel gedraagt en elegant verfraait.
Terecht moet ik u vriendschap bewijzen.

VREEDZAAM BESTUUR

Welkom geleerde geestelijken uit Nijmegen,
door Bijbels Onderricht geacht.

LIEFDERIJKE WELDOENER

Welkom wijze en verstandige geestelijken uit Zutphen,
trouw aan uw heil.

VREEDZAAM BESTUUR

Welkom Kalkar.

BRUGGE

Welkom Groningen,
Zwolle, Winsum, en Leeuwarden,
geleerde geestelijkheid, deugdzaam van aard,
die, geëerd vanwege Bijbels Onderricht,
het volk de weg naar de zaligheid leert.
Daardoor neemt de dienstbaarheid aan God
op deze aarde toe.

LIEFDERIJKE WELDOENER

Welkom gij allen,
eerwaardige, in de goddelijke theologie
gepromoveerde geleerde geestelijkheid
van alle naties tezamen.

VREEDZAAM BESTUUR

Welkom in de Brugse luthof,
Bijbels Onderricht, eerzame predikheren,
die in staat zijn het volk op welsprekende wijze
de leer van God tot stichting van de ziel
te openbaren.

BRUGGE

Welkom vaders,
aan wie de religieuze stand
van de vrouwelijke kloosterorden die nu bestaan
in bewaring is gegeven.
Gij, uit verschillende naties,
uit alle streken,
Gij, die mij zo vriendelijk komt bezoeken.
U heet ik welkom,
waar ge ook vandaan komt.]

- 1 Naar het beroemde Parijse dominicanenklooster 'Saint Jacques', waar ook veel noordelijke dominicanen hun universitaire opleiding volgden.
- 2 Het is interessant te zien dat alle toen opgerichte dominicanenkloosters zich bevinden in steden. Vgl. F.J. Bakker, *Bedelorden en begijnen in de stad Groningen tot 1594* (Assen/Maastricht 1988) 10-12.
- 3 S.P. Wolfs O.P., *Acta Capitulum Provinciae Germaniae Inferioris Ordinis Fratrum Praedicatorum ab anno MDXV usque ad annum MDLIX* (Den Haag 1964) XXXI.
- 4 C.H. Lambermond O.P., *De dominicanen te Leeuwarden 1245-1945* (z.p. 1945) 41-45.
- 5 Paulus von Loë, 'Statistisches über die Ordensprovinz Saxonien', in: *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanenordens in Deutschland*, Heft 4 Leipzig 1910, 37-42 VI Reformationsversuche.
- 6 Lambermond, a.w., 45.
- 7 S.P. Wolfs O.P., *Middeleeuwse dominicanenkloosters in*

Nederland Bijdrage tot een monasticon (Assen 1984) 281.

- 8 F.J. Bakker, a.w., 258.
- 9 Wolfs 1984, a.w., 281.
- 10 S.P. Wolfs, *Middeleeuwse dominicanessenkloosters in Nederland* (Assen/Maastricht 1988) 58-59. In 1530 werd het klooster te Reide afgebroken en wat later geheel vervolgden door de Dollard. Op 13 mei 1494 wilde de generaal het klooster te Winsum opheffen en de broeders naar Groningen overplaatsen. De zusters uit Reide zouden dan hun intrek nemen in de vrijgekomen gebouwen te Winsum. Dit besluit is echter nooit uitgevoerd.
- 11 Wolfs 1964, a.w., XLI-XLVIII.
- 12 Naar Wolfs 1964, a.w., XXVIII ev., die de Latijnse verslagen van deze kapittelvergaderingen uitgaaf naar een achttiende-eeuwse kopie van de Parijse dominicaan Jacobus Échard.
- 13 W.J. Formsma, 'Kerk en klooster te Winsum', in: *Winsums Verleden* (Groningen/Djakarta 1957) 139-140.
- 14 Wolfs 1964, a.w., XXVII-XXXI.
- 15 In 1585, wanneer het Winsumse klooster bij dat van Groningen is ingelijfd, verzoekt het provinciaal kapittel te Maastricht aan de Groningse prior Arnold van Nijlen nieuwe eigendomsbewijzen van de goederen van Winsum te laten maken. De oude papieren zijn dan dus al blijkbaar verdwenen. Vgl. Wolfs 1984, a.w., 289.
- 16 Interessant is het hierbij aan te tekenen dat het in deze eeuwen voor welgestelden en 'belangrijke' mensen ongepast was om snel te reizen. Was men toch eenmaal onderweg, dan nam men hiervoor ook alle tijd.
- 17 De huidige rederijkerskamers in Groningen zijn, anders dan de veel oudere kamers in Holland, Zeeland, Vlaanderen en Brabant, van meer recente datum, namelijk uit de negentiende of het begin van de twintigste eeuw.
- 18 Vgl. Wolfs 1964, a.w., XLI-XLVIII.
- 19 Dit zgn. 'filius nativus'-systeem verving tot op zekere hoogte de, bij andere kloosterorden bestaande 'stabilitas loci', d.w.z. de verplichting voor een monnik om in een en hetzelfde klooster verblijf te houden. De Dominicanen, die vanwege hun prediking en studie aanzienlijk mobieler moesten zijn dan de oudere, agrarische kloosterorden (bv. Benedictijnen, Cisterciënzers en Premonstratenzers) maakten het aldus voor hun leden gemakkelijker van het ene naar het andere klooster te worden overgeplaatst. Toch bleef de dominicaanse monnik zijn gehele leven 'filius nativus' van het klooster waar hij als novice was ingetreden.
- 20 K. ter Laan, *Letterkundig Woordenboek voor Noord en Zuid* (1941); J.W. Muller en L. Scharpé, *Spelen van Cornelis Everaert* (1920) en W. Hüsken, *De Spelen van Cornelis Everaert opnieuw uitgegeven, van inleidingen, annotaties en woordverklaringen voorzien* (Hilversum 2005) Deel 1.
- 21 Eustacius Leeuwercke was inquisiteur te Brugge en vicarius van de naties Picardië en Vlaanderen. In opdracht van Maximiliaan en Maria van Bourgondië onderzocht hij het beroemde Brugse relik van het Heilig Kruis.
- 22 Nicolaus Venne was o.a. inquisiteur over Vlaanderen en in 1481 prior van het Brugse dominicanenklooster.
- 23 Adriaen de Mil was theoloog en inquisiteur en beocht in 1486/87 het Heilig Graf te Jeruzalem. Ook zou hij de medeoprichter geweest zijn van de befaamde Brugse Rozenkransbroederschap.
- 24 In vers 274 van het spel verschijnt ook het woord 'reformatie': dit woord verwijst hier niet naar Luthers hervorming,

maar naar de observatiebeweging binnen de kloosters zelf (zie boven). In vers 377 is nog sprake van 'valsche ketters': hier in de betekenis van mensen die niets doen en toch afgunstig zijn en hun kwaadheid uiten met jaloerse kwaadsprekerij (vgl. de beide bedelaars).

■ Jacques Tersteeg

Ingezonden brief

Deze brief werd ons toegezonden door Heero Huitsing en Klazien Huitsing – Heerema vanuit Canada naar aanleiding van het artikel van Piet Noord over de luidklok van Obergum. Over deze klok vindt u hiernaast op de bladzijde nog wat aanvullende informatie.

ThunderBay. Ontario. Canada. Jan. 16 2008.

"Redactie Info bulletin Winshem" Hamrik 7, 9951 JH.
Winsum. (Gron) the Netherlands.

Dear friends:

We lezen met veel plezier the "Infobulletins Winshem" welke ons regelmatig worden toegestuurd door mijn broer Hans Huitsing, ook lid van de redactie.

Graag een opmerking aangaande het artikel op pagina 22 van de laatste uitgave december 2007.

Dhr. Piet Noord schrijft ondermeer over de luidklok van de Obergumer Herv. Kerk en laat de indruk achter dat tijdens de afwezigheid van de klok er geen geluid uit de galmgaten van de toren kwam.

Dat was niet het geval, want inderdaad sloeg de klok ieder uur.

De smederij van Hoeksema uit de Westerstraat (aan de voet van de kerk en twee huizen bij ons vandaan) maakte op een ingenieuze manier een soort hamer aan het uurwerk dat neersloeg op een lege zuurstoffles. Het was een beetje een armzalig geluid, maar het werkte en werd gehoord als je met te ver van de kom van Obergum woonde. Hoe weet ik dit? Er was toen altijd veel vertier in de Westerstraat, je had de veestallen van Drewes, het pakhuis van Sikkens en Veenstra, de "olle heln", de smederij van Hoeksema, de timmerwerkplaats van mijn vader, de schuur van Piet Heerema waar reperaties plaatsvonden, kortom een paradijs voor jonge jongens zoals ik. Bij Hoeksema was altijd wel wat te doen; boodschappen doen voor Vrouw Hoeksema of het varken voeren in de garage, of op de zolder zitten bij het molentje waar koolzaad werd gemalen en ik moest zorgen dat het niet verstopt raakte en de olie in de emmer kwam. Op een dag moest ik met zoon Willem en vader Hoeksema de toren in van de Obergumer kerk, waar de twee bezig waren de klok elk uur te laten slaan, wat ook inderdaad gelukte op de hierboven beschreven manier. Ik zie nog de hamer op de lege

zuurstoffles neerkomen en Ds. Nolle had weer een klok. Waarom ik mee moest ben ik vergeten, misschien om gereedschappen aan te geven, of iets op de plaats te houden terwijl de zaak werd vastgemaakt. Voor een jongen van 13 of 14 jaar was het een buitenkansje om boven in de toren te zijn. Verder weet ik ook niet of dit geval tot het einde van de oorlog bleef werken? Kreeg Hoeksema ervoor betaald? Of was het liefdewerk? Vraag Willem Hoeksema maar eens. Mijn vrouw en ik hadden het voorrecht om hem 2 jaar geleden nog te ontmoeten toen we in Winsum bij Hans en Tiny logeerden.

We emigreerden in de zomer van 1953, dus bijna 55 jaren geleden en zijn blij met ons nieuwe vaderland. Canada is een prachtig land, en omdat sommige van onze kinderen naar het Westen van Canada gingen, nemen we vaak de kans waar om hen te bezoeken in Alberta en British Columbia.

Ik ben lid van de ThunderBay Historical Museum Society en dit jaar, 2008, wordt het 100-jarig bestaan gevierd. Ik ben in Obergum geboren en heb er de eerste 23 jaar gewoond. Je vergeet je jeugd niet, en denkt er vaak met plezier aan terug.

Veel succes met de Historische Vereniging Winsum – Obergum en "please keep the bulletins coming".

Sincerely yours: Heero Huitsing en Klazien Huitsing - Heerema.

PS: De brief is wat langer geworden dan ik van plan was. Sorry!

ThunderBay ligt aan Lake Superior in het noordwesten van Ontario. Ongeveer 1400 km ten westen van Toronto en 700 km ten oosten van Winnipeg. Ongeveer 110.000 inwoners.

Rectificatie

Luidklok Obergumer kerk

In het Infobulletin van december 2007, nummer 2, is per abuis vermeld dat de beide door de bezetter geroofde luidklokken van Winsum en Obergum, na het einde van de Tweede Wereldoorlog terug zijn gekomen.

Echter, alleen de luidklok van de Winsumer kerk heeft het "overleefd" en is teruggekeerd. Voor de Obergumer kerk moest een nieuwe klok worden gegoten. Dat is toen gebeurd door klokkengieterij Gebr. Van Bergen te Heiligerlee. De kosten hiervan kwamen voor rekening van de kerk. Er werd een geldinzameling gehouden die voldoende opbracht om een nieuwe luidklok te laten gieten. Kerstnacht 1948 vond de officiële inwijding op sobere wijze plaats en werd de nieuwe klok voor het eerst geluid, aldus een verslag in het Hervormd kerkblad *Trouw* van januari 1949, van ds. Breur.

Het opschrift van de nieuwe klok luidt: "Daar d'oude klok door 's vijands handen is geroofd, luid ik nu als weleer, de mens tot tijd en God ter eer". Aan de andere zijde staan de naam van de gemeente en jaartallen.

Werkdag kerkhof Maarhuizen

In samenwerking met de gemeente Winsum en de Stichting Oude Groninger Kerken wordt op **zaterdag 23 augustus 2008** een werkdag op het kerkhof van Maarhuizen georganiseerd.

Al eerder deden wij hiervoor een oproep in dit blad (Infobulletin nummer 1, 2007), maar door het drukke programma rond Winsum 950 zijn we er toen niet in geslaagd een invulling te geven aan deze werkdag.

Het kerkhof van Maarhuizen werd reeds geïnventariseerd door leden van onze vereniging (zie Infobulletin nummer 3, 1999).

De deelnemers hebben toen niet geprikt om te zien of er nog resten aanwezig zijn van de kerk die ook daar gestaan heeft.

De werkzaamheden op Maarhuizen zullen bestaan uit het schoonmaken en leesbaar maken van de aanwezige grafstenen, het lokaliseren van de kerk (prikken), het meten en intekenen van de graven op het kerkhof en het controleren van de bestaande inventarisatie.

De bestaande, wellicht aangevulde, inventarisatie zal met kaart herplaatst worden in ons Infobulletin op dezelfde wijze zoals dat ook voor de kerkhoven van Bellingeweer en Ranum is gedaan.

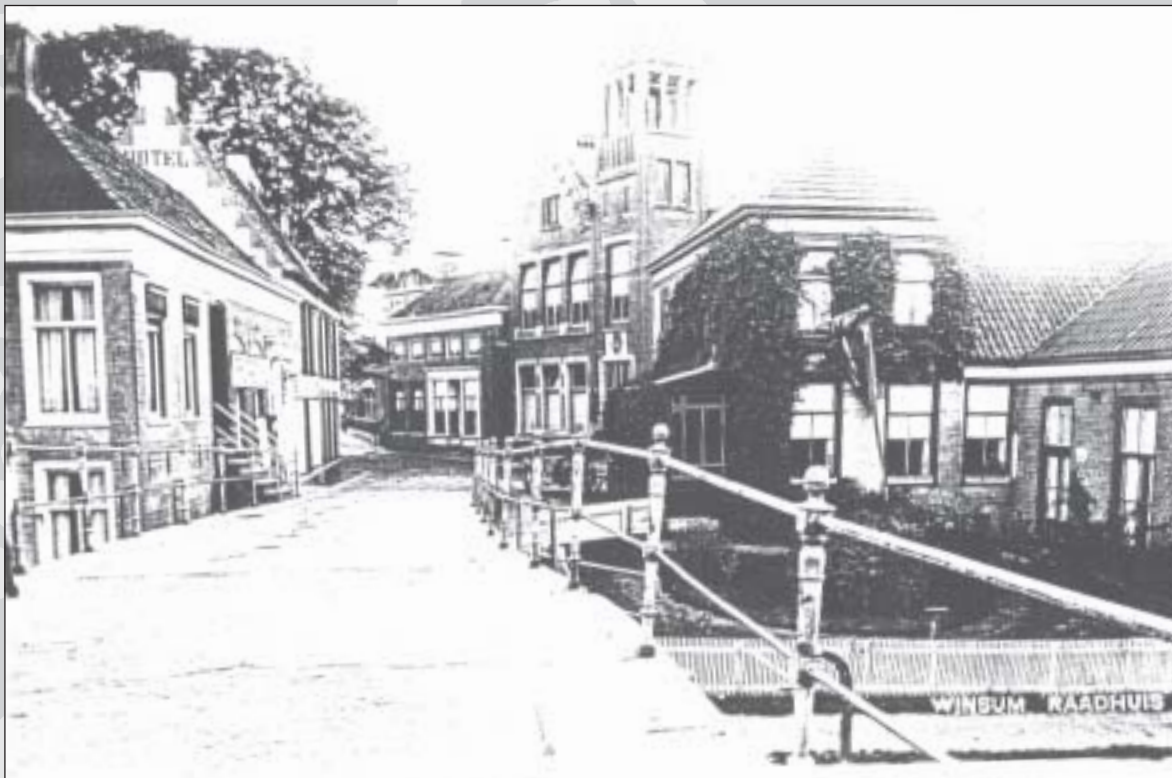
Vrijwilligers voor de werkdag kunnen zich aanmelden via email:
info@winshem.nl

of per post bij:
Clemens Tersteeg
Freesiaalaa 30
9951 GM Winsum

De deelnemers die zich al aangemeld hebben naar aanleiding van onze oproep in 2007 hoeven dit niet opnieuw te doen.

Na opgaaf ontvangt u begin augustus meer informatie over het programma van de werkdag.

Wij hopen op een grote deelname en natuurlijk goed weer!

Op deze foto ziet u het vroegere gemeentehuis en het zgn. 'gemeentelokaal'. Geheel rechts het gemeentelokaal, dat bij het café behoorde. In de jaren dat het lokaal niet meer door de gemeente werd gehuurd sprak men nog van 't Ol gemaaintehoes'. Het gebouw met de toren is het eerste echte gemeentehuis van Winsum, gebouwd in 1907. Nu zijn daar het VVV en het museum Kinderboek-Cultuurbezit ondergebracht. Daarvoor deed het tientallen jaren dienst als ontvangerskantoor van de belastingen.

■ Piet Noord

Deze foto dateert uit het begin van de jaren vijftig, kort voordat de Borgweg in 1952 werd aangelegd (kosten plm. 200.000 gulden) en een begin werd gemaakt met de woningbouw vanaf het station in zuidelijke richting. Het midden van de foto wordt ingenomen door het gebouwencomplex van de zuivelfabriek. Links de melkpoederfabriek en middenvoor de directeurswoning. De fabriek werd in 1976 afgebroken om plaats te maken voor woningbouw (Het Hoge Heem) en de bouw van de openbare basisschool 'De Negen Wieken'. Het stationsgebouw, links op de foto, verdween in augustus 1971.

Ongeveer in het midden van de foto ziet u de Stationsweg. Geheel links daarvan staat nog het Stationskoffiehuis met veeschuur. Het geheel werd in 1953 afgebroken, nadat de gemeente het voor 15.000 gulden had aangekocht van de heer L.E. Harkema. Het preceel moest wijken voor de aanleg van de Borgweg. Onderaan het Winsumerdiep met de "oude" Jeneverbrug.

■ Piet Noord

In 1953 werd Winsum-Obergum aangesloten op het provinciaal waterleidingnet. Ter gelegenheid daarvan hield burgemeester J.J.G. Boot een rede tijdens de ingebruikstelling in september van dat jaar. Het was, volgens het weekblad *het Noorden in Woord en Beeld*, een aardig en oorspronkelijk idee om daarbij de aloude boog te gebruiken voor een echte waterval. Op de achtergrond het pand van Juwelier Datema, dat in de ochtend van 10 mei 1940 grotendeels werd verwoest, toen de Boog door Nederlandse militairen werd opgeblazen om de opmars van het Duitse leger zoveel mogelijk tegen te houden.

■ Piet Noord

Het boerderijtje (links op de foto) stond tot september 1971 te Bellingeweer. In die maand werd het afgebroken. Op de vrijgekomen grond werd door de heer Dubbeling een woonhuis gebouwd. De foto is van september 1968.

■ Piet Noord

Verslag van de jaarvergadering van woensdag 8 april 2008

Aanwezig: 25 personen
Afwezig mk.: P.R. Dijkhuis, C.K. Kruizenga

01. Opening

Voorzitter Tersteeg opent de vergadering en heet de aanwezigen welkom, speciaal de spreker van deze avond, ing. F. Debets, die een inleiding zal houden over een actueel onderwerp, te weten de toekomst van ons kwetsbare historische landschap.

02. Mededelingen

Erfgoedcommissie

Een tweetal leden van onze vereniging heeft deelgenomen aan het overleg in de Erfgoedcommissie van de Gemeente Winsum. Deze werkgroep is in de afgelopen tijd drie keer bijeen geweest, hetgeen heeft geresulteerd in het gereed komen van een nota in eerste versie. Deze zal besproken worden in de Commissie Ruimte en de Gemeenteraad (aldus de aanwezige mw. Tineke van der Schoor, scheidend wethouder voor ruimtelijke zaken). De voorzitter informeert of de nota voordien ook door derden kan worden bestudeerd en van commentaar voorzien. Meegegeeld wordt dat zulks niet het geval is. De onderhavige nota bevat naast een overzicht van de bebouwde omgeving ook aanbevelingen voor het veiligstellen van erfgoed in het buitengebied alsmede aanbevelingen voor een vervolg. De gemeentelijke Erfgoedcommissie wordt ondermeer bemand door leden van de gemeentelijke historische verenigingen, een lid van de gemeenteraad, een lid namens de musea en een lid afkomstig uit de gelederen van de Stichting Oude Groninger Kerken.

Egalisatie havenmond en meander

Ten gevolge van egalisatiewerkzaamheden, kennelijk uitgevoerd in het kader van de ruilverkaveling, zijn de vroegere havenmond van Winsum ten westen van de Camping Wierdenzoom en het oostelijke deel van de noordelijkste meander van de Hunze en het trekpad langs het Winsumerdiep (tot aan het Mensingeweerster Trekdiep), gelegen aan de zuidzijde van het Winsumerdiep, verdwenen. De voorzitter deelt mee dat het bestuur zal onderzoeken hoe een en ander kon gebeuren en in hoeverre voor deze rigoureuze ingreep in het circa 1000 jaar oude landschap de nodige vergunningen zijn aangevraagd en/of verleend.

Concept Bestemmingsplan voormalige Sennemalocatie

Tegen het conceptbestemmingsplan voor de voormalige Sennemalocatie heeft de HVWO een zienswijze ingediend, waarin is gewezen op de grootschaligheid van de plannen, de schaduwwerking, de grote hoogte van de bebouwing ten opzichte van de kleinschaliger omgeving, de mogelijke aantasting van de molenbiotoop en de te verwachten groei van het gemotoriseerde verkeer ten gevolge van het streven ter plekke een grote supermarkt te vestigen.

Inmiddels blijken het bestemmingsplan, waartegen tot 29 april as. bezwaar kan worden gemaakt, op enkele kleine details te

zijn bijgesteld. Het bestuur zal nagaan of opnieuw een zienswijze zal worden ingediend.

03. Notulen Jaarvergadering 2007

Aan de orde zijn de notulen van de jaarvergadering van 4 april 2007, gepubliceerd in het Infobulletin 2007 nr.2. op pag. 18 en 19.

Het verslag geeft geen aanleiding tot op- en aanmerkingen en wordt daarop, onder dankzegging aan de secretaris, vastgesteld.

04. Jaarverslag van de secretaris

Hierin wordt een overzicht gegeven van de werkzaamheden van het bestuur, de lezingen voor leden van de vereniging, de verzorgde lezingen van bestuursleden voor derden, de deelname aan commissies alsmede de werkzaamheden van de eigen werkgroepen van de vereniging.

De werkgroep ruimte bracht een bezoek aan de wierde van Tijum, waar door vertegenwoordigers van de Grontmij en het Waterschap voorlichting is gegeven over de aanvulling van de wierde van Valcum met baggerslib uit het Boterdiep en het Winsumerdiep. Tevens werden daarbij de door archeologen gegraven proefsleuven bezocht in de wierdevet.

Bijzonder actief waren gedurende dit jaar de bezigheden van de nieuwe werkgroep scheepsbouw en scheepvaart, die als eerst en enige werkgroep zelfs een jaarverslag in de vorm van een tabelarisch overzicht bij het bestuur heeft ingeleverd.

Dhr. Van Hoorn merkt in dit verband op dat een aantal activiteiten, die de secretaris in zijn verslag heeft opgesomd, niet uitgevoerd zijn door de HVWO, maar onder auspiciën van de St. Winsum 950 werd georganiseerd. De voorzitter merkt op dat in het herdenkingsjaar door vele leden aan veel activiteiten is deelgenomen, zoals o.a. aan de historische boottocht, die feitelijk op initiatief van de St. Winsum 950 jaar plaatsvond. De secretaris merkt op dat hij voor zijn opsomming gebruik heeft gemaakt van hetgeen leden hem vertelden over hun deelname aan dergelijke activiteiten; het was uiteraard niet zijn bedoeling dat activiteiten door anderen georganiseerd onder de vlag van HVWO zouden worden gebracht. Dhr. Van Hoorn is hiermee gerustgesteld.

In dit verband memoreert de voorzitter de excursies voor de leden van de Hist. Ver. Hardenberg in het kader van de herdenking van het 200ste sterfjaar van de dichteres Clara Feyoena van Sytzeema. In samenwerking met genoemde vereniging kon een extra dubbelnummer van Winshem, mede gefinancierd door de St. Winsum 950, worden uitgebracht.

Mw. Erna Bakker meldt vervolgens dat de geplande excursie van de werkgroep scheepsbouw naar de historische werf in Sappemeer voorlopig wordt uitgesteld tot het tijdstip, waarop de restauratie van de werf voltooid zal zijn.

05. Financieel overzicht van de Penningmeester

De cijfers geven weinig reden tot discussie. Opgemerkt wordt dat de bankkosten voor zakelijke rekeningen al hoger worden.

Toch wordt niet overwogen om deze zaken op een particuliere rekening over te brengen. Nagegaan zal worden of een internet-rekening nog uitkomst biedt. Mw. Siegers merkt op dat de post secretariaat wel erg laag is. De secretaris verklaart, dat hij vergeten is om tijdig voor de jaarafsluiting zijn kosten te declareren. Hij is voornemens dit alsnog te doen.

06. Verslag van de kascie

Dhr. Mulder en dhr. Kruizenga hebben de boekhouding en de jaarcijfers gecontroleerd. Dhr. Mulder meldt, bij afwezigheid van dhr. Kruizenga, dat de vergadering wordt voorgesteld om de penningmeester en daarmee het bestuur decharge te verlenen. Aldus wordt besloten.

07. Benoeming kascie.

De voorzitter dankt de kascie, voor zijn werkzaamheden. Daar dhr. Mulder dit jaar aftredend is, wordt hij vriendelijk bedankt voor zijn activiteiten.

Als opvolger wordt voorgesteld, dhr. H. Zwerver uit Warffum, wiens benoeming door de vergadering wordt bekrachtigd.

08. Rondvraag

Een van de leden komt met het ludieke voorstel om bij de aanvulling van de wierde van Valcum een hedendaags object in de wierde te verstoppen, opdat latere generaties bij afgraving herinnerd kunnen worden aan onze tijd.

09. Lezing van ing. F. Debets

Na een korte pauze geeft de voorzitter het woord aan ing. Frans Debets.

De heer Debets ontving zijn opleiding in de milieukunde aan het Van Hall Instituut te Groningen. In de jaren hierna werd hij directeur van het Bussines-Center van hetzelfde instituut, dat tot doel heeft de onderzoekscontacten tussen Hogeschool en het bedrijfsleven te bevorderen. Thans is hij gevestigd als zelfstandig adviseur op het terrein van bio-energie, energiemangement en voorlichting.

Het energiegebruik in de huidige samenleving heeft grote gevolgen voor de omgeving. Te denken valt daarbij aan de klimaatveranderingen ten gevolge van de emissie van broeikasgassen zoals (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O). Vooral de eerste stof staat momenteel in het centrum van de belangstelling. Overigens bepalen niet alleen gassen sterk de kwaliteit van het leefmilieu maar ook bijvoorbeeld het fijne stof in uitlaatgassen, dat sedert kort beperkingen oplevert voor de bouwwereld in stedelijke milieus of voor de aanleg van wegen.

Daar een ononderbroken energieleverantie afhankelijk is van de levering uit tal van landen met soms dubieuze regeringen is de continuïteit van de aanvoer van energiedragers een groot probleem. Vandaar dat onze regering nu inzet op diversificatie van energiedragers, d.w.z. de import van energiedragers uit verschillende bron. Dat betekent naast de invoer van gas en olie ook de herintroductie van kolen als brandstof. Tegelijkertijd gaat dit gepaard met de zoektocht naar alternatieven, zoals uitbreiding van de opwekking van windenergie, het gebruik van biobrandstoffen en de verdere ontwikkeling van zonne-energie.

In het vervolg brengt Debets nog enkele andere inleidende zaken ter sprake: onder andere het ethische aspect (hoever moet men gaan in de afweging tussen de productie van voedsel en die van brandstoffen?), het verlies aan natuur, de in onze maatschappij steeds groeiende vraag naar energie en de gelijktijdige

afname van de voorraden. De zogenaamde Peak-clash-groep becijferde dat het wereldverbruik aan energie door toepassing van uitsluitend olie geschat wordt op 13 jaar, bij gebruik van uitsluitend gas eveneens 13 jaar, uitsluitend van kolen voor 31 jaar en uitsluitend van kernbrandstoffen op slechts 3 jaar.

Getoond wordt een grafiek, waarin de bewezen voorraden worden uitgezet tegen de vraag. Tot 2050 stijgt de vraag om daarna over een piek sterk af te nemen. Verwacht wordt dat deze ontwikkeling gepaard zal gaan met grote sociale onrust in de wereld.

Na een schets van de geschiedenis van het gebruik van fossiele brandstoffen (van turf naar kolenstook) brengt Debets de ontwikkelingen en voor- en nadelen ter sprake van diverse meer moderne en alternatieve energievoorzieningen, te weten wind-energie, zonne-energie, energie uit het landschap (o.a. suiker en ethanol) en biomassa-energie.

Biomassa is eigenlijk een verzamelterm voor doorgaans uiteenlopende materialen en stoffen van organische oorsprong, zowel van plantaardige of dierlijke herkomst, die bestemd kunnen worden voor de opwekking van energie. Er kunnen drie hoofdgroepen worden onderscheiden: mest, energieteelten (gewassen als wilgen, populieren en maïs) en bijproducten en reststromen uit de landbouw, tuinbouw, bosbouw of veeteelt, die niet voor verbranding kunnen worden ingezet maar wel vergisting.

De belangrijkste verwerkingsmethoden voor biomassa zijn: verbranding, vergassing (vorming van synthesegassen CO en H₂ of middels katalyse: methaan, benzine, diesel), vergisting (anaerobe afbraak door bacteriën en productie van biogassen als CH₄ en CO₂), covergisting (bv. mest met maïs en organisch afval) en fermentatie (afbraak van organisch stof in een reactorvat door speciale micro-organismen).

De heer Debets geeft van deze biomassamethoden enkele illustratieve en concrete voorbeelden en besluit zijn lezing met nog een laatste blik op de toekomst, zoals die is af te leiden uit recente overheidsplannen.

10. Sluiting

Na een viertal uiteenlopende vragen aan de heer Debets dankt de voorzitter hem voor zijn heldere en brede uiteenzetting, die de leden nu eens de gelegenheid gaf om vooruit te kijken in plaats van achterom, en besluit hij de vergadering.

Rectificatie

Werkgroep Scheepvaart & Scheepsbouw

Het Infobulletin van december 2007 vermeldt op pagina 8 (onder het kopje 1885, Klaas Sissing) abusievelijk dat Maria Sissing (de oudste dochter van Klaas Sissing en het oudere zusje van de geïnterviewde Jantje Alfing-Sissing) en haar echtgenoot Dirk Stubbe twee kinderen kregen. Het paar bleef echter kinderloos. Onze excuses voor deze verwarring.

P e d i c u r a

*gediplomeerd voetverzorgster
aantekening diabetische voet
hotstone-massage
voetreflexzonetherapeute
massage-therapeute
en stoel shiatsu*

fennie braad
nieuwstraat 48
9952 ej winsum

06 - 20 43 78 49
behandeling op afspraak

Winsums Verleden

Winshemer Dubbel Gebeide Graengenever
literkruik 21.99

**Slijterij Guikema
Gall & Gall**

www.slijterijguikema.nl
Hoofdstraat W.7 9951AA Winsum
tel. 0595 - 444032

Hoofdstraat W13 te Winsum
0595-444322

*Herberg De Gouden Karper,
één van de oudste horecabedrijven van
Noord-Nederland, ademt nog steeds de sfeer van weleer.
U kunt smakelijk en gevarieerd eten in ons eetcafé,
dat 7 dagen per week geopend is.*

*Van donderdag t/m zondag kunt u
genieten in onze pizzeria.*

De Gouden Karper

Herberg De Gouden Karper waar de gast nog koning is.

Herberg De Gouden Karper

Hoofdstraat W5 9951 AA Winsum Tel. (0595) 44 14 26

Everts - Winsum *Aannemings- en grondverzetbedrijf*

Schouwerzijlsterweg 12
9951 TG Winsum
Tel. 0595 - 44 31 30
Fax 0595 - 44 46 06
www.evertswinsum.nl

... als het grondig moet !

***Grote en kleine
machines voor
elke klus !***

Vraag geheel vrijblijvend naar onze mogelijkheden !

Uitvoeren van werken:

- Grondverzet t.b.v. bouw en particulier
- Aanleg van drainage en rioleringen
- Aanleg van beschoeiingen en steigers
- Opritten, bestratingen

Levering van:

- Zand, teelaarde, grind, slakken
- IBA systemen en septictanks volgens lozingenbesluit
- Betonplaten, grasblokken, betonklinkers

Wok, Grill en Specialiteiten Restaurant

“Happy Family”

全家福酒樓

Winkelcentrum Obergon 7-9

9951 HL Winsum Tel./fax 0595-441591

Univé voor een hypotheek naar uw hart

Univé Noord-Groningen

Hoofdstraat West 5, Uithuizen, 0595-432825

Ranumerweg 2, Winsum, 0595-441767

Mijn Makelaar Noord-Groningen

Hoofdstraat West 5, Uithuizen, 0595-405040

www.unive.nl

www.mijnmakelaar.nl